

İSLAM BİRLİĞİ AÇISINDAN ARAPÇANIN ÖNEMİ

Yasin KAHYAOĞLU*

Bir toplumda fertler kendi aralarında yardımlaşır ve dayanışma içinde bulunurlarsa, o toplumda huzur ve saadetten bahsetmek mümkündür. Gelişen ve büyüyen dünyamızda böyle bir dayanışmaya her zamankinden daha çok ihtiyaç vardır. Zira hak ve hukukun çiğnendiği, güçlünün güçsüzü, kuvvetlinin zayıfı ezdiği bir ortamda, aynı değer ve yargıları paylaşan insanların maddi ve manevi olarak güç ve potansiyellerini ortaya koyarak aynı strateji etrafında birleşmeleri zaruri hale gelmiştir.

Meseleye bu zaviyeden bakarak inancımızın bize yüklediği sorumluluk doğrultusunda hareket ettiğimizde, karşımıza gayet tabii olarak şu tablo çıkmaktadır: İSLAM ÜMMETİ 'nin huzur ve saadetini temin eden meselelerin araştırılması, incelenmesi ve bu paralelde gerekli çalışma ve gayretin gösterilmesi, öncelikle İSLAM aydınları ve mütefekkirlerinin bir vecibesi olsa gerek.

Her yeni doğan günle birlikte çeşitli problemleri karşısında bulan MÜSLÜMANLAR 'ın, milli birlik ve bütünlüklerini, tarih ve kültürlerini, kısacası yeryüzünde yaşama haklarını garanti edebilmeleri için, her sahada güçlü ve kuvvetli olmaları gerekmektedir. Sorumsuzluk ve nemelazımcılığın hiçbir zaman fayda değil, aksine büyük zararlar getirdiği açık bir gerçektir.

Bu temel kaideden hareketle diyoruz ki: İslam kültür ve medeniyeti aydınlarımız tarafından iyice araştırılmalı, müslümanların kaynaşmalarına, tesanüd ve dayanışmalarına vesile olacak her imkanın kullanılması ve harekete geçirilmesi zaruridir. Bu realite, sorumlu olmamızın bize yüklediği bir gerçektir.

Aydınlarımızı sorumlu addettiğimiz noktalardan biri de, İslam kültür ve medeniyetine hizmet edecek, İslam milletlerini kaynaştıracak ve dayanışmalarını sağlayacak olan "ARAPÇA" nın ihmal edilmiş olmasıdır. Müslümanların ortak kültür mirası olması hasebiyle ARAPÇA, bütün müslümanlar için son derece önemli bir misyon taşımaktadır.

---

* Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arapça Öğretmeni

NİÇİN ARAPÇA ?

İslamın gelişi ile birlikte dini , siyasi, kültürel,sosyal ve ekonomi sahalarda önemli gelişme kaydeden ARAPÇA , günümüzde de değişik boyutlar kazanarak gelişmeye devam etmektedir.Söz konusu sahalarda Arapçanın değer kazanması, öncelikle İslamın hayat kitabı olan K.KERİM'in Arapça olması, İslam Peygamberi HZ.MUHAMMED (s.v.)in Arap bir kabile olan KUREYŞ kabilesinden gelmesi, İman ve islam dairesine giren, sayıları milyonları aşan müslümanların ortak ana dilleri olması ile, Arapların , petrol başta olmak üzere büyük maddi servetlere sahip olmasından kaynaklanmaktadır.

Bu özelliklere sahip olan Arapça'nın, islam aydınları tarafından araştırılması, incelenmesi ve islam milletlerinin geleceğine hizmet etmesi açısından bu konuda ciddi çalışmaların yapılmasına , bütün İslami aleminde şiddetle ihtiyaç vardır.

Zira İslam alemi gibi geniş ve yaygın bir coğrafyaya sahip olan bütün müslümanları, birbirlerine yakınlaştıran ve kaynaştıran ortak kültür ve bağ ALLAH (c.c.)'in kelamı K.KERİM ve Peygamberin yaşantısı olan HADİS-i ŞERİF'ler, dolayısıyla ARAPÇA'dır.

Asya , Avrupa, Afrika , Ortadoğu ve dünyanın çeşitli ülkelerinden olan bir takım insanları, farklı ırk ve renklerde , birbirlerine benzemedikleri halde , İslam onları bir araya getiriş, bir vücudun azaları gibi birbirleriyle kaynaştırmış ve onları gerçek din olan İSLAM 'da kardeş yapmıştır.

Kuran tabiriyle:(Müminler Kardeşler) ¹ Bu kardeşlik sayesinde müslümanlar aynı düşünce ve duyguyu paylaşmaktadırlar.Zira inandıkları Allah bir, tasdik ettikleri peygamber aynı, okudukları kitap aynı,topyekün hepsinin yöneldiği kible Kabe'dir.

Bu zengin insan gurubunu bir araya getiren K.Kerim'in ARAPÇA oluşu,sadedinde olduğumuz ARAPÇA LİSANI 'na çok farklı bir mana kazandırmaktadır.

K.Kerim,Arapça lisani üzere inmiştir. Bunda hiç kimsenin şüphesi yoktur.O'nun Arapça ile inisi şayan-ı hikmet bir meseledir.Arapça oluşu ötesinde, ihtiva ettiği fesahat ve belâgat , mana ve uslub bakımından eşsiz bir güzelliğe sahip olduğu tartışılmaz bir gerçektir.Bu konu ile ilgili bir kaç ayetin manasını verermek istiyorum.

1-"Apaçık kitaba andolsun ki biz, anlayıp düşünmeniz için onu Arapça bir Kur'an kıldık"²

1. Hucurât, 10.

2. Zuhuf, 2, 3.

2-"Bu,bilen bir kavim için ayetleri Arapça okunarak açıklanmış bir kitaptır." 3

3-"Korunsunlar diye,pürüzsüz Arapça bir Kur'an indirdik" 4

4-"Anlayasınız diye biz onu Arapça bir Kur'an olarak indirdik" 5

5-"Ve böylece biz onu Arapça bir hüküm (hikmetli bir söz)olarak indirdik" 6

6-"Biz onu böylece Arapça bir Kur'an olarak indirdik ve onda ikazları teker teker açıkladık." 7

7-"Bu Kur'an da zulmedenleri uyarmak ve iyilik yapanlara müjde olmak üzere Arap lisanıyla indirilmiş, doğrulayıcı bir kitaptır." 8

8-"Eğer biz onu yabancı dilden bir Kur'an kılsaydık,diyeceklerdi ki,ayetleri tafsilatlı şekilde açıklanmalı değilmiydi? Arab'a yabancı dilden kitap olurmu? Deki:O, İnsanlar için doğru yolu gösteren bir kılavuzdur ve şifadır." 9

Bu ayet-i Kerimeleri tedkik ettiğimizde, K.Kerim'in nüzulu hakkında: Apaçık olarak, Arapça bir hüküm, hikmetli söz, Arap lisanıyla indirilmiş, doğrulayıcı bir kitap şeklinde ifadeler yer almaktadır.

Dini açıdan tartışılmaz bir değer ve misyona sahip olan Arapça,siyasi ve sosyal alanda da göz ardı edilemeyecek derecede çok önemli bir konuma sahiptir.Şöyle ki:

Bugün, **Birleşmiş Milletler'** de de konuşulan beş resmi dilden biri olan Arapça (İngilizce, Fransızca, Almanca ve İspanyolca), bir çok batılı devlet ve bilim adamının dikkatini kesh etmiş,batı siyasi otoriteleri çıkar ve menfaatleri gereği, Arapçanın öğrenilmesi amacı ile birçok kolej, enstitü, fakülte, resmi ve özel kurslar açmıştır. Bu birimlerde yetişen elemanlar vasıtasıyla batı, kendi politikasını İslam dünyasına transfer etmektedir.

Tarihi ,kültürel ve coğrafi faktörler göz önüne alındığında,Avrupa ile Araplar arasında ilişkilerin sıkı olmasını gerektiren bağlar bulunmamasına rağmen, bugün siyasi,askeri, ve ekonomi alanlarında Araplarla avrupalılar arasında ilişkiler son derece sıcak ve iyidir.Bu kuvvetli ilişkilerde arapçanın rolü büyük olmuştur.

İlmi platformlara baktığımızda durum bundan farklı değildir.Fransa'nın ünlü Sorbon Üniversitesi ,İngiltere'nin Cambridge Üniversitesi ile Amerika'nın birçok üniversitesinde ileri seviye (Master ve Doktora)da Arap

3. Fussilet, 3.

4. Zümer, 28.

5. Yusuf, 2.

6. Ra'd, 37

7. Taha, 113

8. Ahkaf, 12

9. Fussilet, 44

Dili ve Edebiyatı dalında eğitim verilmekte ve Arapça üzerinde çok ciddi çalışmalar yapılmaktadır. İslam kütüphanelerinde bulunan bir çok ilmi kaynağın batılı bilim adamları tarafından hazırlanmış olması bu gerçeği açıkça ortaya koymaktadır.

Bu konuya kısa bir örnek verelim. Şöyleki: İslam Ülkelerinin edebi, politik ve medeniyet tarihini araştıran sahasında **Nicholson**, İslam Hukuk araştırmaları sahasında **Browne** ve **Hitti** Hadis ve Fıkıhın Tedvin tarihi alanında **Goldzhier** ve **Schacht**, K. Kerim Dili, Arapça, Edebiyat ve Şiir alanında **Morgoloth**, İslam ülkelerindeki te'lif ve yazı hareketinden, İslamın ilmi mirasından, müslümanların ilmi semerelerinden bahseden **Brockemann** bunlardan sadece bir kaçıdır.¹⁰ Ülkemizde de son yıllarda Arapça konusuna eğilim ihtiyacı hissedilmiş olmalıdır ki, bu konuda bir takım gelişmeler kaydedilmiş, müsbet adımlar atılmış, Arap Dili ve Edebiyatı dersi müstakil anabilim dalı olarak kabul edilmiş, batıda olduğu gibi bizde de ileri seviyede elemanların yetişmesi yoluna gidilmiştir. Nitekim çeşitli Avrupa ülkeleriyle, Ortadoğu'nun bazı ülkelerine Arap Dili üzerinde ihtisas (Master ve Doktora) yapmak üzere devlet tarafından burslu öğrenciler bilfiil gönderilmiş olması bunun açık bir tezahürüdür.

Ayrıca devletin açmış olduğu "K.P.D.S. (Kamu Personeli Dil Sınavları) arasında Arapçanın büyük ilgi görmesi, bu konuda sarfedilen gayretlerin bir sonucu olsa gerek.

Ancak ne var ki, Tarihi, kültürel, coğrafi, dini ve ekonomik gibi bir çok faktörü paylaşan ülkemiz ile, çoğunluğu Arapça konuşan Ortadoğu ülkeleri arasında bağlayıcı unsurlar olmasına rağmen, Arapça eğitimi konusunda henüz istenilen seviyeye ulaşamamıştır. Oysa batının ortak dili olan İngilizce herkes tarafından rahatlıkla konuşulmakta ve kabul görmektedir.

Batı büyük ölçüde İngilizce etrafında entegre olurken, İslam ülkelerinin de, din ve kültür birliğini sağlamada önemli özelliğe sahip olan Arapça etrafında entegre olmaları menfaatleri icabıdır kanaatindeyiz.

Müslümanlar Niçin Arapça Etrafında Birleşmiyor?¹¹ başlığı altında "Al-Watan al-Arabi ve el-Mecelle" dergilerinde tartışmaya açtığımız makale, konu ile ilgili olarak, nuonhiğniun İslam Ülkeleri Bilim, Kültür ve Eğitim Örgütü genel müdürü tarafından cevaplandırılmış, bu vesile ile konu hakkındaki bazı plan ve çalışmalar, İngilterede yayınlanan "el-Mecelle"¹² dergisinde yer almıştır ilgi duyan, adı geçen dergiye bakabilir.¹³

10. Tuncer Faruk, 'Batılar'ın İslami mevzulardaki çalışmaları, Zaman gazetesi, 18/5/1994

11. Kahyaoglu Yasin, 'Müslümanlar Arapça etrafında niçin birleşmiyor?' al-Watan al-Arabi, Sayı:857, 6/8/1993, Fransa

12. Kahyaoglu Yasin, 'Ehemmiyetul Luğatil A'rabiyye Fi vahdetil müslimin, el-Mecelle, Sayı:710, 19/25/1993 İngiltere

Konuyu dini, siyasi, sosyal ve kültürel açıdan değerlendirenken, Arap dilinin taşıdığı bazı özellik ve inceliklere de göz atmanız gerekir.

Günümüzde yazı ,tasnif ve edebiyat dili olarak kullanılan Arapça, Sami ırkının en eski memleketi olan " Hicaz ve Need " bölgelerinde meydana gelmiş,daha sonra birçok lehçeye ayrılarak çeşitli mntakalara dağılmıştır.

Arap dilinin en eski tarihi vesikaları (m.s.5.) asra rastlamaktadır. Bu lehçeler arasında dini, iktisadi, siyasi ve dil zenginliği gibi önemli özelliklere sahipolan " Kureys Lehçesi " diğer Arap lehçelerine galip gelmiş, Kur'an da bu lehçe üzere nazil olmuştur. Dil bilim adamları (Filologlar) ın inceleme ve araştırmaları sonucu varılan kanaate göre Arapça, Sami dillerinin en üstün ve en zengin olanıdır. ¹⁴ Sami dillerinin şubelerinden olan Arami ve İbri" dillerini geride bırakan Arapça, dil gurupları arasında önemli bir yer işgal etmektedir.

Bilindiği gibi " Allah katında gerçek din İslam' dır." ¹⁵ İslamın hayat kitabı olan K.Kerim ise Kureys dili üzere nazil olmuştur.Zira Kureys leçesi bütün kabilelerce anlaşılın ortak bir dildi.Onun fesahat ve belâğatı bütün Arapları etkilemekte idi.İslamın Kitabı olan K.Kerim'in inişi ile birlikte arap dilinde büyük değişiklikler meydana gelmiş, daha önce Araplarda olmayan birçok yeni terim ve ıstılahlar Kur'an'la birlikte Arapçaya geçmiştir. ¹⁶

K.Kerim dini konularla;kanun kyma, hüküm verme, hikayeler, tarih, dini inançlar, tabiat ötesi varlıklar, toplumun ıslahı, siyasi nizam ve aile hukuku gibi çeşitli mütameceler ile, astronomi ilmi, tabiat ve nebatat gibi meselelerde Arapça lisanana yenilikler kazadırmış ve onu zenginleştirmiştir. ¹⁷

Zaman silreci içerisinde çeşitli faktörler neticesinde büyük gelişmeler kaydeden arapça lisanı, farklı dilleri konuşan Türk, İran, Hint,Pakistan,Afgan gibi müslüman milletlerin dillerine de nüfuz etmiştir.

Başta kuran ve Hadis olmak üzere tefsir, fıkıh, akaid gibi kitaplar arapça yazılmış olduğu gibi, ibadetlerimizin pek çoğu bu lisanla ifa edilmektedir.(Namaz, ezan,hutbe vs. gibi)

Bu ve benzeri sebeplerle Arapça lisanı, İslam milletleri arasında yayılma imkanı bulmuş, hatta Arap olmadıkları halde bazı islam ülkelerinin

13. Dr.Abdul Hamid Abu Sikkın, Fıkhol'Luğa 1977

14. A.g.e.

15. Ali İman, 19

16. Dr.Ali Abdul Vahid vafı, Fıkhol'Luğa, 1945 Kahire

17. A.g.e.

konusma ve yazma dili olmuştur. (Somali, Etopya v.s)

Bugün Arapça konuşan veya Arapçadan etkilenen insanların sayısı (600 000 000)altıyüz milyon aşkındır. ¹⁸Haçlı savaşları esnasında Avrupa dilleri ile tanışan Arapça, bu vesile ile bazı avrupa dillerini de etkileme imkanı bulmuştur. İslamın eşsiz kitabı Kur'an müslümanlar arasında bulunduğu sürece, dün olduğu gibi , bugün de Arapça lisanı gündemini koruyacaktır.

Hal böyle iken,bu güzel islam dilinin öğrenilmesi ve öğretilmesi müslüman uluslar açısından son derece önem arz etmektedir.Batı dili ingilizceye karşı duyulan hayranlık Arapçaya karşı duyulmalıdır. Onun için diyoruz ki: bir müslüman için ingilizce lazım ise, Arapça elzemdir.

Arapçanın zengin bir lisan olduğunu söylemiştik.Dünyanın hiçbir dilinde bulunmayan veya çok nadir bulunabilecek bazı özellikler Arapça'da mevcuttur.Bunu birkaç misal ile izah edelim.Şöyleki :

Arslanın Arapçada 500, yılanın 200 kadar ismi vardır." Kamus'ul Muhit "adlı kitabın yazarı Feyruz Abadi , bal hakkında yazdığı kitapta, balın 80 kadar ismi olduğunu söylemiştir.Bununla beraber balın bütün isimlerini yazamadığını kaydeder.Yine Feyruz abadi'ye göre arapça'da kılınca enaz bin tane adı vardır.Ayrıca yağmur, ruzgar, ışık, karanlık, dere, taş, su ve kuynun 20 ile 300 arası isminin olduğu rivayet edilmektedir.

Prof.De Hammer'in arapça üzerinde yaptığı araştırma neticesinde Arapçada cümle ve terimlerle ilgili (5644) kelime toplanmıştır.Çeşitli vasıflarda da durum böyledir.Kısa,uzun,cömert,cimri, cesur ve korkak gibi vasıfların da(10) ondan fazla ismi olduğu kaydedilmektedir.¹⁹

Arap lisanının bütün inceliklerini saymak,özelliklerini öğrenmek bu makalenin hacmini aşar.

Konuyu şu hakikatle noktahorum: Kur'an ve Hadisi,dolayısıyla İslam'ı öğrenmek için en önemli vasıta Arapçayı öğrenmektir.Bu vasıtaya sahip olduğumuz nisbette İslami ilimleri şüphesiz daha iyi anlar ve kavrayabiliriz.

Arapçayı öğrenen ve öğretenlere son mesajım şudur:Kuran ve Peygamber dilini öğrenmek veya öğretmek küçümsenemeyecek bir hakikattir.Zira Peygamber s.v. ifadesiyle : "En hayırlınız Kur'anı öğrenen ve öğreterdir."²⁰

18. A.g.e.

19. Dr. Ali Abdul Vahid Vafi Fıkhul'luğa Kahire 1945

20 Buhari, Fedailul Kur'an , 21

Önemli Bir Fikhî Kâide ve Açıklaması:

“İHTİLÂFTAN SAKINMAK MÜSTEHAPTIR” *

Çev: Halit ÇALIŞ**

Bu, tâbî olunması (tutunulması) gereken önemli bir kâidedir. Çünkü bu kâideden amaç; dinde ihtiyat, insanlar arasında muhabbetin temini ve kolaylaştırıcı hükümlerin de bulunduğu önemli meselelerde ihtilâfı atmak sûretiyic kalpler arası ülfetin teminidir. Bir takım müstehapların terkedilmesi, müteber bir maslahatın teminine ve ihtilâfın engellenmesine sebep oluyorsa, o müstehapların terkedilmesi gerekir (vâciptir). Nitckim Rasûlullah (sav) Kâbe'nin hâli üzere kalmasında kalplerin kaynaşması maslahatını görmesi üzerine, Beyt'in yıkılıp değiştirilmesinden vazgeçmiştir. ¹ Aynı şekilde İbn Mes'ûd (r.a), Hz. Osman (r.a)'ın seferde namazı tam (dört rekat) kılmasını hoş görmemiş (ayıplamış), sonra da onun arkasında namazı tam kılmış ve “ihtilâf şerdir”, başka bir rivâyette de “ihtilâfı mekruh görürüm (hoş görmem)” demiştir.² İslâm şeriâtının müsâmahasını gösteren

* Bu makâle, Ali Ahmed en-Nedvî'nin “el-Kavâidü'l-Fikhiyye”, Dâru'l-Kalem, II. baskı, 199 isimli eserinin 336-342. sayfaları arasından terceme edilmiştir.

** Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Hukuku Araştırma Görevlisi

1) Şu hadis bu hususu açıkça göstermektedir: Rasûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: “Ey Aişe! Şâyet kavmin eski durumlarından (İbn Zübeyr küfürden demiştir) yeni kurtulmuş olmasalardı Kâbe'yi yıkar, bir giriş ve bir de çıkış kapısı olmak üzere iki kapılı olarak yapardım.” Buhârî, *İnsanlardan bazılarının anlayamayıp da daha kötü bir duruma düşecekleri endişesiyle, bazı iyilikleri (faziletli şeyleri) terketme bâbı*.

2) Bu haberi İbn Hacer, Ebû Dâvud'un Sünen'inden şu lafızla rivâyet etmiştir: “İbn Mes'ûd namazı dört rekat kıldı. O'na: “Hz. Osman (r.a)'ı ayıpladın, sonra da namazı dört rekat kıldın.” denilmiş O da: “İhtilâf şerdir”, Beyhakî'nin rivâyetinde “İhtilâfı mekruh görürüm (hoş görmem)” demiştir. bkz. Fethu'l-Bâri, *Bâbu's-Salâti bi Minâ*, II, 564; İbn Teymiyye, *el-Kavâidü'n-Nûrâniyyetü'l-Fikhiyye*, s. 20, 22; Kavâidü'z-Zerkeşi, yazma, v. 100^b. Bu rivâyetin konuya delâlet yönü Abdullah b. Mes'ûd (r.a)'ın Hz. Osman'la tartışmış ve ona îtiraz etmiş olmasına rağmen ihtilâftan sakınarak Hz. Osman'ın arkasında namazı tam (dört rekat) kılmasıdır.

Hz. Osman (r.a)'ın Mina'da namazı tam kılması üzerine beyan ettiği özür bunun en güzel örneklerindedir. Şöyle ki, Hz. Osman (r.a) Mekke veya Mina'da evlenmişti. İkrime b. İbrâhim, Ebû Zinâb'dan, O da babasından şöyle rivâyet etmektedir: Hz. Osman (r.a) Mina halkına namazı dört rekat kıldı ve dedi ki: Ey İnsanlar! Mina'ya geldiğimde burada evlendim. Ben Rasûlullah (sav)'in şöyle

bunun gibi sağlam prensipler (esaslar) olmasaydı, insanlar şiddetli bir sıkıntıya ve derin ihtilâfa düşerlerdi. Bundan dolayı, başın mesh edilmesi gereken miktarı, kadına dokunmakla abdestin bozulup bozulmaması gibi furu' konularında ihtilâf etmiş olmalarına rağmen; şâfiînin arkasında hanefînin, hanefînin arkasında da şâfiînin namazının câiz olduğunda ilk dönemden itibaren âlimler icmâ etmişlerdir. ³

Geçmiş imamlar, sahâbe asrından müctehid imamlar asrına ve onlardan sonraki asırlara kadar bu prensip üzere hareket etmişlerdir. Bu konuda tarih kitaplarını dolduran çok rivâyetler vardır. Bunlardan birisi şudur: "Ahmed b. Hanbel burun kanaması ve hacamâtın abdesti bozduğu kanaatindeydi. ⁴ O'na : İmamın bir yeri kanasa ve abdest de almasa onun arkasında namaz kılamısın? diye soruldu. Bunun üzerine Ahmed b. Hanbel: "İmam Mâlik ve Safd b. Müseyyib'in arkasında nasıl namaz kılmam! Allah onların hepsine rahmet etsin." dedi. ⁵

Allâme Tâcüddîn es-Sübkî -Allah ona rahmet etsin- şöyle demektedir: "İhtilâftan sakınmanın efdâl oluşu, bu konuya has bir sünnetin bulunmasından değil, günahattan sakınma ve genel ihtiyat prensipleri gereğidir. Bu da şer'anmatlub olan bir şeydir. Binâenaleyh ihtilâftan sakınmanın efdâl olduğunu söylemek, umum itibâriyle sâbit olan bir şeydir, dayanağı da şer'an matlûb olan vera' (günahlardan sakınma) düşüncesidir. Kim, helâl olduğuna inandığı halde harama düşme endişesiyle satranç oynamayı terkederse, güzel bir davranışta bulunmuş ve vera'ya göre hareket etmiş olur." ⁶

buyurduğunu işittim: "Bir insan bir beldede evlenirse, orada mukîm namazı kıldırır." Ahmed, *Müsned*; Humeydî, *Müsned*. Beyhakî, hadiste inkıta' bulunduğunu ve İkrime b. İbrahim'in zayıf olduğunu söylemiştir. Ebu'l-Berekât İbn Teymiyye "Râvînin zayıflığı sebebiyle hadisin tenkide tâbî tutulması mümkündür" der. Buhârî, hadisi "Târih" inde zikretmiş, ancak herhangi bir tenkit yapmamıştır. Bkz. el-Allâme Zafer Ahmed el-Osmânî, *İ'lâu's-Sünen*, VII,270,271.

- 3) Bu icmâyî Mâlikî âlimlerinden el-Mâzerî nakletmektedir. bkz. *el-İs'âfu bi't-Talebi Muhtasarı Şerhi'l-Menheci'l-Müntehab*, s.51. Aynı şekilde hanefî fakihlerinden Aliyyü'l-Kârî "el-Meslekü'l-Mütekassit fi'l-Menseki'l-Mütevessit" isimli eserinin çeşitli yerlerinde şöyle demektedir: "İhtilâftan sakınmak âlimlerin icmâyîyle müstehaptır." bkz. s.88,96,105.
- 4) Ahmed b. Hanbel'den rivâyet olunan şu olay da bunu desteklemektedir: Ahmed b. Hanbel'e, namazda burnu kanayan şahsın durumu sorulmuş, O da, namazdan çıkar, abdest alır ve namazını tekrar kılar demiştir. Ahmed b. Hanbel'in öğrencisi İshâk b. İbrâhim b. Hânî şöyle der: "Ahmed b.Hanbel'e kanın ne kadar miktarı abdesti bozar? diye sordum. Burun kanaması ve kusma miktarı kadar olamı dedi." bkz. İbn Hânî, *Mesâilü'l-İmâm-ı Ahmed*, Tahkik: Züheyr eş-Şâviş, Beyrut, el-Mektebü'l-İslâmî, I,7, *Abdesti bozan pislikler bâbı*.
- 5) Dihlevî, *Huccetullâhi'l-Bâliğa*, I,158,159.
- 6) es-Sübkî, *el-Eşbâh ve'n-Nezâir*, v.33^a.

İhtilâftan uzak durmak, haramlığında ihtilâf edilen konularda o şeyden sakınmak, vücûbunda ihtilâf edilen konularda ise o şeyi yapmakla gerçekleşir. ez-Zerkeşî -Allah ona rahmet etsin- "el-Hilâf" başlığı altında şöyle demektedir: "Haramlığında ihtilâf edilen şeylerden sakınmak, vücûbunda ihtilâf edilen şeyleri ise yapmak sûretiyle ihtilâftan uzak durmak müstehapür. Bu durum, -isâbet etmesinin mümkün olması hasbiyle - bütün müctehidler isâbet etmiştir desek de, isâbet eden bir müctehiddir desek de aynıdır. Çünkü müctehid, zannı gâlibine dayanarak bir meseleye cevâz hükmü verir, bu arada muhâlif ictihâdın delilini inceler ve onun da bir yerinin (isâbet payının) olduğunu görürse, herhangi bir şekilde bu muhâlif ictihâdı dikkate alması gerekir.⁷

İhtilâftan sakınmanın mendûb oluşunun mertebeleri, muhâlif ictihâdın delilinin kuvvetli veya zayıf oluşuna göre değişir.⁸ Bu konuda prensip (ölçü, kâide); muhâlif ictihâdın kaynağının kuvvetli olmasıdır. Muhâlif ictihâd zayıf olursa dikkate alınmaz. Özellikle de bu ictihâdın dikkate alınması sahih bir sünnetin tehkine sebep olursa. Meselâ, bir şahıs, intikâl tekbirlerinde ellerin kaldırılmasının namazı bâtil kılacağını söylerse, onun bu muhâlefetinin hiçbir değeri olmaz. Çünkü bu görüş, konu ile alakalı sahih hadislere muhâlifdir.⁹

İhtilâftan sakınmanın müstehâb oluş şartlarından biri de, bu davranışın, icmânın bozulmasına sebep olmamasıdır. Nitekim İbn Süreyc'in, abdest alırken kulaklarını, yüzüyle berâber yıkadığı, başıyla berâber meshettiği ve ayrıca da yıkadığı naklolunmuştur. Bunu, "kulaklar yüze dâhildir", "kulaklar başa dâhildir" ve "kulaklar müstakil iki uzuvdur" diyenlerin görüşlerini nazarı dikkate alarak yapmış ve böylece icmâyâ muhâlif bir duruma düşmüştür. Zîra hiç kimse bunların cem edilmesini söylememiştir.¹⁰

Muhâlif ictihâdın mekruh görmesi, bir ibâdetin engellenmesine sebep olursa, bu durum, ihtilâftan sakınma düşüncesini zayıflatır. Meselâ bir sene içerisinde birden fazla umre yapmak Mâlikîlere göre mekruhtur.¹¹ Hanefîlere göre ise hac aylarında Mekke'de oturanlar mekruhtur.¹² Şâfiî birisinin -daha

7) Kavâidü'z-Zerkeşî, v.100^b.

8) İbn Âbidîn, Reddü'l-Muhtâr, I, 147.

9) Zerkeşî, el-Kavâid, v.100^b, v.101^a.

10) A.g.e, v.101^a.

11) Allâme Ebu'l-Berkât ed-Derdîr, "eş-Şerhu's-Sağîr" II, 73'de şöyle demektedir: "Bir sene içerisinde umrenin tekrarı mekruhtur."

12) Nitekim "el-Meslekü'l-Mütekassit fi'l-Menseki'l-Mütevessit" s. 124'de şöyle denmektedir: "Hac aylarında Mekke'de bulunanlara -ister Mekke'li olsun, ister âfâkî- umre mekruhtur."

fazla amelde bulunmayı ve Allah'a yaklaşmayı ortadan kaldırdığı için- bu ihtilâfî gözetmesi gerekmez. ¹³

İbâdete engel olma durumu sözkonusu olmazsa, ihtilâftan sakınmak gerekir. Özellikle de fazla ibâdetle bulunma ve ihtiyat sözkonusu ise. Bunun bir çok örnekleri vardır. Bunlardan bir kısmını şöylece sıralayabiliriz:

1-Gusül ve abdestte mazmaza ve istinşâk yapmak -mazmaza ve istinşâk hanefîlere göre gusülde¹⁴, hanbelîlere göre ise her iki tahârette de vâcib¹⁵ olduğu için- mendûbdur.

2-Hanbelî mezhebinin ictihâdını dikkate alarak köpeğin yaladığı kapların yedi defa yıkanması müstehaptır. ¹⁶

3-Aynı şekilde nâfile oruçlarda niyeti geceden yapmak da müstehaptır.

Zîrâ Mâlikî mezhebine göre niyetin geceden yapılması vâciptir. ¹⁷

4-Hacc-ı kıran yapanın, Ebû Hanîfe'nin farklı ictihâdını dikkate alarak iki tavaf ve iki sa'y yapması müstehaptır. ¹⁸

13) ez-Zerkeşî, el-Kavâid, v.101^b.

14) Kudûrî şöyle demektedir: "Guslün farzı, mazmaza ve istinşâktır." bkz. el-Lübâb Şerhu'l-Kitâb, I,20-21.

15) Bu, hanbelîlerin Cumhûrunun görüşüdür. bkz. el-Merdâvî, el-İnsâf fî Ma'rifeti'r-Râcihi mine'l-Hilâf alâ Mezhebi'l-İmâmî Ahmed, Tashîh ve Tahkîk: Muhammed Hâmid el-Fakî, Matbaatü's-Sünneti'l-Muhammediyyeti'l-Ülâ, h.1374, I,152,153.

16) Merdâvî, İnsâf, I,310. "Mezhepte sahih olan görüşe göre köpek pisliği yedi defa yıkanır."

17) "eş-Şerhu's-Sağır alâ Akrabi'l-Mesâlik" I,695-696'de şöyle denilmektedir: "Orucun rûknü ikidir: a) Niyet. Niyetin sıhhat şartı gecedir... Geceden kasıt şudur: Bir kimse güneş batmadan önce gündüzün ertesi gün için oruca niyet etse veya içinde bulunduğu gün için zevâlden önce niyet etse, niyeti -nâfile için dahi olsa- geçerli değildir."

18) el-Mergînânî, el-Hidâye, Kâhire, Mustafa el-Bâbî el-Halebî, I,154; ez-Zerkeşî, el-Kavâid, v.101^b.

İmâm ez-Zerkeşî ve bazı Şâfiî fukahâsı, yukarıda zikredilen ictihâd sahiplerinin sünnetten delilleri bulunduğu için bu görüşü dikkate almışlardır. Bu delillerden biri şudur: Hz. Ali (r.a)'dan rivâyet olunduğuna göre O, hac ve umreyi cem' etmiş (birleştirmiş), iki tavaf ve iki sa'y yapmış ve Rasûlullah (sav)'in de böyle yaptığını söylemiştir. Bu hadisi Nesâî "Müsnedü Ali" de tahrîc etmiştir. Râvîleri sikâdr. Dirâye, s.204; I'lâu's-Sünen, X, 275.

Ebû Nasr es-Sülemî, Ali b. Ebî Tâlib (r.a)'dan O'nun şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Hac ve Umre için telbiye getirdiğinde, bunlar için iki tavaf ve Safâ ile Merve arasında iki sa'y yap." Bu hadise binâen İmâm Mücâhid fetvâsını değiştirmiştir. İbn Hümâm'ın "Fethu'l-Kadîr" isimli eserinde "Hadisin senedinde şüphe yoktur" denilmektedir. Ayrıca hadisi Dârekutnî Sünen'inde rivâyet etmiş, Mücâhid de delil olarak kullanmıştır. Hadisin râvîsi Ebû Nasr,

5-Yukarıdaki prensip gereği fukahâ, abdest alırken uzuvları ovmanın, kaplama mesh yapmanın ve namazları kaza ederken tertibe riâyet etmenin - bunların vâcip olduğunu söyleyenlerin görüşünü dikkate alarak- ihtilâftan uzak durmak için müstehâp olduğunu söylemişlerdir. ¹⁹

Bu nevîden olmak üzere, Aliyyü'l-Kârî "el-Meslekü'l-Mütekassit fi'l-Menseki'l-Mütevessit" adlı eserinde aşağıdaki örnekleri zikretmektedir:

6-Mekkeli ve Mekke dışından (âfâkî) olanlar için en uygunu, hac sa'yini, -hanefilere göre ruhsat nevinden olmak üzere ziyâret tavafından önce yapılması da câiz olmakla birlikte- Şâfiî'ye göre -Allahi rahmet etsin- sa'yin önce yapılması câiz olmadığı için, ziyâret tavafından sonra yapmaktır. İhtilâftan sakınmak âlimlerin icmâi ile müstehaptır. ²⁰

7-Tavaf yapan kimsenin Kâbe'nin örtüsüne (şâzervân)²¹ bedeniyle veya elbisesiyle sürtünmemek sûretiyle ihtilâftan sakınması gerekir. Çünkü bedeniyle veya elbisesinin bir kısmı ile Kâbe'nin örtüsüne sürtünürse Şâfiîlere göre tavafı sahih olmaz. ²²

8-Kurban kesme imkânı bulamayanların tutması gereken yedi gün orucun, hac menâsikini tamamladıktan sonra, -ister Mekke'de, ister başka bir yerde olsun hac menâsikinden önce tutulması câiz değildir- Mekke'de ikâmete ister niyet etsin, ister etmesin memleketine dönmeden önce tutulması bize (hanefilere) göre câizdir. Ancak efdâl (müstehap) olan, Şâfiîlerin ihtilâfından sakınmak için memleketine döndükten sonra tutulmasıdır. ²³

"Tâcü'l-Menfaa" s.523'te geçtiği gibi, İbn Halfûn da "es-Sikât" ında zikretmiştir. "el-Cevheru'n-Naki" I,342'de "Bu iyi bir isnâddır" denilmektedir. bkz. İ'lâu's-Sünen, X,275-276.

19) Suyûtî, el-Eşbâh ve'n-Nezâir, s.136.

20) Aliyyü'l-Kârî, el-Meslekü'l-Mütekassit, s.96.

Nevevî'nin -Allah rahmet etsin- şu ifâdesi de bunu te'yid etmektedir: "Bir kimse kudûm tavafını yapıp sonra da Arafat'da vakfeye dursa, vakfeden sonra yaptığı sa'y sahih değildir. Bilâkis ziyâret tavafından sonra sa'y yapması gerekir." Ravzatü't-Tâlibîn, III,90.

21) Şâzervân: Farsça bir kelime olup izâr (örtü) anlamındadır. Bu mânâdan olmak üzere Kâbe'nin duvarına bitişik sayılması hasebiyle, Beyt'in etrâfında binadan ayrı olarak bulunan taşlara da arapçada "şâzervân" denilmiştir. bkz. Dr. Salâhuddîn el-Müneccid, el-Mufasssıl fi'l-Elfâzi'l-Fârisiyyeti'l-Muarrabeti, Beyrut, I.baskı, Dâru'l-Kitâbi'l-Cedîd, 1978, harfi, s. 129.

22) Aliyyü'l-Kârî, a.g.e, s.91,98,105. İmâm Nevevî "Tavafın Hükümleri" bahsinde şöyle demektedir: "Üçüncü vâcip: Tavaf yapanın bütün bedeninin, beytin tamamının dışında olması gerekir. Bir kimse Kâbe'nin örtüsüne dokunarak yürüse (tavaf yapsa), tavafı sahih olmaz. Çünkü örtü, beytin bir parçasıdır. Ravzatü't-Tâlibîn, III, 80.

23) el-Meslekü'l-Mütekassit, s.177, Kiran veya Temettü hacı yapan kurban kesemezse, vermesi gereken kurban bedeli bahsi.

Şâfiî fukahâsından Nevevî'nin "Fer" başlığı altında yer alan ifâdesi şöyledir:

Tâcüddîn es-Sübki, Zerkeşi, Aliyyü'l-Kârî ve diğer fukahânın -Allah hepsine rahmet etsin- zikrettikleri şeylerde temel prensip ihtiyattır. Bu konuyu tamamlarken, daha önce işaret etmiş olduğumuz, ihtilâftan sakınmada, ihtilâfını dikkate alıp bir değer verdiğimiz grubun delilinin kuvvetli olması gerektiği şartının açıklanmasında fayda vardır. Muhâlif grubun ihtilâfı şeriâtın kaynaklarından uzak, garib ²⁴ veya şâz görüşlerden olursa, bunlar dikkate alınmaz. Kavrayışı güçlü olan fakîhin ise, ictihadda mertebesi, muhâlifinin mertebesinden daha düşük bile olsa muhâlefeti dikkate almır. ²⁵

Delilin kuvvetli veya zayıf oluşu az bir düşünme ile ortaya çıkar. Meselâ, Zâhirî fukahâsının "Sünnette zikredilen altı sınıf dışında fâiz yoktur" demeleri gibi. ²⁶

Aynı şekilde Zâhirîler seferde oruç tutmanın bâtil olduğu kanaatindedirler. İbn Hazm -Allah rahmet etsin- şöyle demektedir: "Ramazanda oruç tutan kimse, bir mil mesâfeyi geçtiği, bir mile ulaştığı veya onun hizâsına geldiği zaman orucunu bozması farzdır. Bu andan itibaren orucu bâtildir." ²⁷

Bu hususta, Zâhirî fukahâsının ihtilâfından kurtulmak için, seferde oruç tutmamak mutlak anlamda daha fazîletlidir dânenemez. Bilâkis bu hususta doğru ve tercihe şâyân olan; seferde oruç tutmanın sağlığına zarar verdiği kimsenin oruç tutmaması, zarar vermediği kimsenin ise oruç tutmasının daha efdâl olduğudur. Allahu a'lem.

"Yedi günlük orucun vakti memleketine döndüğü zamandır. Dönmeden kastın ne olduğu hususunda ise iki görüş vardır. Bu görüşlerden daha zâhir (üstün) olanı, vatanına dönmesidir... Hac menâsikini bitirdikten sonra Mekke'de ikâmet ederse, orucunu orada tutar. İkâmet etmezse orucunu Mekke'de tutması câiz değildir." *Ravzatü't-Tâlibîn*, III, 54.

- 24) "Garip" olarak çevirdiğimiz bu kelime metinde **الغريبة** şeklinde geçmektedir. Kanaatimizce bu kelimenin **الغريبة** olması gerekir. (Müt.)
- 25) Tâcüddîn es-Sübki, *el-Eşbâh ve'n-Nezâir*, v.33; ez-Zerkeşi, *el-Kavâid*, v.100^b.
- 26) Allâme İbn Hazm, "**Muhallâ**" VIII,467'de şöyle demektedir: "Yalnız altı sınıf malda fâiz sözkonusudur: Hurma, buğday, arpa, tuz, altın ve gümüş." Muhallâ'nın başka bir yerinde (VIII,502) şu ifade bulunmaktadır: "Fâiz ve haramlık yalnız daha önce zikrettiğimiz altı sınıf malda sözkonusudur." bkz. Sübki, *el-Eşbâh ve'n-Nezâir*, v.33^a.
- 27) İbn Hazm, a.g.e, VI,243.